

ความเชื่อคู่ความรู้ ป่าคู่สุขภาพ : การใช้ประโยชน์สมุนไพรจากป่าชุมชนดงคำเอื้อ
อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม ประเทศไทย

Belief, Knowledge, Forest, Health Relationships: The Application of Medicinal plant by
Dong-Kamhwa Community Forest in Tha Uthen District,
Nakhon Phanom Province Thailand

พรพิมล ควรรณสุ¹ กัญลยา มิขมา^{2*} ชนิตา ยบุลไสย์¹ ชนาพร รัตนมาลี³ และ เมธี วงศ์หนัก⁴
Pornpimom Kavansu¹ Kanlaya Mikhama^{2*} Chanida Yubolsai¹ Chanaporn Rattanamalee³
and Mathee Wongnak⁴

บทคัดย่อ

ภูมิปัญญาด้านการใช้สมุนไพรรักษาเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่ได้รับการพิสูจน์ทางการแพทย์ที่สามารถนำมาใช้รักษา ควบคุมกับการแพทย์แผนปัจจุบันได้ องค์ความรู้ของหมอยาพื้นบ้านเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ สืบทอดกันมานานบน พื้นฐานความเชื่อ และระบบวัฒนธรรม ภูมิปัญญาด้านการรักษาจากอดีตที่ผ่านมาจนปัจจุบัน การพึ่งพาตนเองด้านสุขภาพของ หลายๆ ชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังคงพึ่งพิงใช้ประโยชน์จากป่าและสมุนไพร บทความนี้มุ่งนำเสนอการใช้ประโยชน์ จากป่าชุมชนทั้งในด้านการเป็นพืชสมุนไพรบนฐานความเชื่อ ความรู้ของหมอยาและคนในชุมชน โดยการศึกษานี้มี วัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมพืชสมุนไพร ที่มีพื้นที่ ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมกับชุมชน โดยการสำรวจพันธุ์พืชในป่าชุมชนที่เป็น ตัวแทนระบบนิเวศ ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงเดือนกันยายน 2561-สิงหาคม 2562 โดยลงพื้นที่สำรวจ 3 ครั้ง ใน เดือนกุมภาพันธ์ มีนาคม และกันยายน พ.ศ.2562 การร่วมสำรวจพื้นที่ป่าชุมชนมีประชาชนบ้านคำไฮ (ผู้ใหญ่บ้าน) และ ประชาชนชาวบ้าน (หมอยา) จำนวน 16 คน จากนั้นได้จัดเวทีคืนข้อมูลชุมชนและสัมภาษณ์เชิงลึก (indebt interview) ด้านการ พึ่งพิง หรือใช้ประโยชน์ป่าชุมชน โดยหมอยาและประชาชนทั่วไป จำนวน 24 คน ในช่วงเดือนสิงหาคม 2562 และ กุมภาพันธ์ พ.ศ.2563 พบว่า ความหลากหลายทางชีวภาพพื้นที่ป่าชุมชนดงคำเอื้อ ตำบลรามราช อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม มี ความหลากหลายของพืชสมุนไพรที่เป็นยา อาหาร และเครื่องหอม จำนวน 59 ชนิด สมุนไพร 33 ชนิดที่หมอยามีองค์ความรู้ ในการใช้ประโยชน์ทางยา และสมุนไพร 6 ชนิด ที่ไม่ทราบประโยชน์ทางยา ด้านความเชื่อในวิธีการเก็บหาพืชสมุนไพรคือกุศโลบายของการคงไว้ การรักษา การขยายพันธุ์พืชสมุนไพร โดยก่อนขุดสมุนไพรหมอยาจะมีบทพูดกับเจ้าที่ป่าทุกครั้ง และมีความ เชื่อว่าการไปขุดสมุนไพรเป็นการไปขอยา ดังนั้นจึงไม่มีการตั้งราคาการรักษา องค์ความรู้หลักด้านการใช้พืชสมุนไพรเพื่อปรุงยา การรักษาโรค ได้แก่ ยาบำรุงเลือด ยาบำรุงกำลัง ยาแก้ปวดหัวเข่า ยาแก้ท้องอืดท้องเฟ้อ

คำสำคัญ : หมอยาสมุนไพร, พืชสมุนไพร, ป่าชุมชน, นครพนม

Received : 19 พฤศจิกายน 2564

Revised: 24 ธันวาคม 2564

Accepted : 17 มกราคม 2565

¹ สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยนครพนม, Research and Development Institute, Nakhon Phanom University.

² คณะเกษตรและเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยนครพนม, Faculty of Agriculture and Technology, Nakhon Phanom University.

³ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม, Faculty of Science. Nakhon Phanom University.

⁴ องค์การสวนพฤกษศาสตร์ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, The Botanical Garden Organization, Ministry of Natural Resources and Environment.

*Corresponding author: kanlaya@npu.ac.th, kanlaya.mikhama@gmail.com

ABSTRACT

The wisdom utilization of medicinal plants was proven among local communities that could be used by man to cure disease and heal injuries and become more widely integrated into the conventional medication. The knowledge of herbalism was mostly acquired from ancestors which mainly based on beliefs, culture, and wisdom of healing. From the past to present, Most Northeastern people in Thailand rely on traditional medicine as their primary form of health care. The present paper aimed to 1) to survey and collect the medicinal plants by community participation and 2) investigate the utilization of medicinal plants from Dong-Kamhwa Community Forest in Tha Uthen District, Nakhon Phanom Province Thailand. This study using an oral framework with focus groups, in-depth interviews, field-walk/discussion sessions. The 24 key informants consisted of 16 traditional healers, community leaders, local people who utilized and benefit from the community forest, were selected via purposeful sampling. The field survey was carried out from September 2018 to August 2019. Group discussion was conducted in August 2019 and February 2020. The results showed 59 different species of plants consisted of edible plants (%), medicinal plants (%), and aromatic plants (%). A total number of 59 plant species are reported in this present study in the treatment of blood nourishing, tonic, knee pain killer and relieve flatulence. There were 39 medicinal plants which 33 species that folk healers have known for medical properties and 6 varieties/species are unknown to them. Most significant plant species used were 6. Interestingly, the folk healers have faith in spiritual healers and communicate with the holy object to ask for permission and play their respect before harvesting the plants from the forests. Moreover, folk healers also demonstrated keen interest and knowledge regarding conservation, propagation of endangered medicinal plants and on sustainable utilization of forest resources.

Keyword: Herbalists, medicinal plants, Community forest, Nakhon Phanom

บทนำ

มหาวิทยาลัยนครพนมได้เข้าร่วมเป็นหน่วยงานสนองพระราชดำริ และดำเนินงานเพื่อสนองพระราชดำริในการอนุรักษ์ทรัพยากรของประเทศ ด้านการอนุรักษ์ ป่าชุมชน และการใช้ประโยชน์ของทรัพยากร 3 ฐานทรัพยากร ได้แก่ ทรัพยากรกายภาพ ทรัพยากรชีวภาพ และทรัพยากรวัฒนธรรมและภูมิปัญญา โดยเน้นด้านทรัพยากรชีวภาพที่เป็นป่าชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครพนม ตามโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (อพ.สธ.) (สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยนครพนม, 2561) ซึ่งได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ด้านการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ที่เน้นเป็นป่าแหล่งอาหาร และสมุนไพร

พื้นที่จังหวัดนครพนม มีป่าชุมชนอยู่หลายพื้นที่ซึ่งป่าชุมชนดงคำเหือ ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่บ้านหนองไฮ หมู่ 5 ตำบลรามราช อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม ได้ขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชนเมื่อปี พ.ศ. 2544 มีเนื้อที่ทั้งหมด 1,245 ไร่ 3 งาน 80 ตารางวา ประเภทป่าเป็นที่ดินตามหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง และเป็นป่าชุมชนที่อยู่ใกล้พื้นที่ความเป็นเมืองที่สุด (กรมป่าไม้, 2558) สภาพป่าส่วนใหญ่เป็นป่าเบญจพรรณ มีสภาพค่อนข้างสมบูรณ์จากการศึกษาเบื้องต้นและการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้าน พบว่าในพื้นที่ป่าชุมชนมีอ่างเก็บน้ำ จึงส่งผลให้ป่าชุมชนดงคำเหือเป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีความหลากหลายของพรรณพืช และประชาชนในพื้นที่มีการเข้าไปใช้ประโยชน์ด้านอาหารและยาเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตามป่าชุมชนในพื้นที่ดังกล่าวนี้ที่ยังไม่มีการจัดทำข้อมูล

หลากหลายทางชีวภาพของพืช อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ที่มีความเสี่ยงต่อความหลากหลายทางชีวภาพของพืชพื้นถิ่นลดลง เนื่องจากมีข้อมูลสถานการณ์การลักลอบตัดไม้ทำลายป่าในท้องที่จังหวัดนครพนมในเดือนมิถุนายน 2557 ถึงปัจจุบันถูกจัดอันดับเป็นพื้นที่วิกฤต ด้านการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ 1 ใน 33 ของประเทศ (แผนพัฒนาจังหวัดนครพนม พ.ศ. 2561 - 2564, 2561) การแพทย์แผนไทย (Thai Traditional Medicine) คือ วิธีการดูแลสุขภาพของคนไทยที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมประเพณีไทย มีการใช้สมุนไพรทั้งในรูปแบบอาหาร และยา ใช้ในการอบ การประคบ การนวด การแพทย์แผนไทยมีการวินิจฉัยโรคเป็นแบบความเชื่อแบบไทย มีองค์ความรู้เป็นทฤษฎีโดยพื้นฐานทางพุทธศาสนาผสมกลมกลืนกับความเชื่อทางพิธีกรรม มีการเรียนการสอนและการถ่ายทอดความรู้อย่างกว้างขวางสืบทอดมายาวนานหลายพันปีนับเป็นภูมิปัญญาไทยที่น่าสนใจ (สถาบันการแพทย์แผนไทย, 2551) กรณีนครพนม มีหมอพื้นบ้าน กรณี หมอฮอย เพชรฤทธิ ซึ่งเป็นชาวอำเภอเรณูนคร เป็นหมอยาที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้การรักษาเริงด้วยสมุนไพรมาจากคุณปู่ นายเคนทอง เพชรฤทธิ โดยวิธีการรักษาเริ่มจากการซักประวัติ การสังเกตสีผิว ดวงตา เล็บ การสัมผัสร่างกาย ยาสมุนไพรที่ใช้รักษาเป็นสมุนไพรต้นตำรับที่เป็นทั้งสมุนไพรในท้องถิ่นและผสมผสานสมุนไพรจีน นอกจากนี้จะมีการบนกรรมคาถาในกระบวนการรักษาด้วย (ภัทร วาสนา และคณะ, 2560)

การค้นพบประเด็นที่น่าสนใจหนึ่งของพื้นที่ป่าชุมชนดงคำเหือนี้ พบว่ามีหมอฮอยอยู่หลายคนที่ยังคงดำรงชีพเสริมด้วยการทำการเก็บสมุนไพรมาทำการรักษา โดยเก็บค่ารักษาแบบกัลยาณมิตร ตามภูมิปัญญาของ “หมอฮอยพื้นบ้าน” ที่ดูแลสุขภาพในชุมชนแบบพื้นบ้านดั้งเดิมซึ่งมีความหลากหลายและเป็นเอกลักษณ์ที่แตกต่างกันไปแต่ละสังคม วัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ รูปแบบการรักษาที่มีการใช้ยาสมุนไพร การนวด การผดุงครรภ์ ตลอดจนการรักษาทางจิตใจ สามารถตอบสนองต่อความต้องการทางด้านการศึกษาสุขภาพ และความเจ็บป่วยของประชาชนได้ (อนุวัฒน์ วัฒนพิชญากุล, 2548) องค์ความรู้ของหมอฮอยพื้นบ้านเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ การปฏิบัติ และสืบทอดกันมานาน บนพื้นฐานความเชื่อ และระบบวัฒนธรรมเช่นเดียวกับชุมชนที่หมอพื้นบ้าน อาศัยอยู่ รวมถึงความเชื่อเกี่ยวกับสุขภาพและความเจ็บป่วย (สมสุข มัจฉาชีพ และสุนันทา โอศิริ, 2552) ในการรักษาแต่ละครั้งไม่มีการจดบันทึก ใช้การจำ เช่นเดียวกับพื้นที่

ตำบลรามราช ด้วยการมีป่าชุมชนจึงมีหมอฮอยพื้นบ้านที่ได้สั่งสม องค์ความรู้ของหมอฮอยพื้นบ้าน การปฏิบัติสืบทอดในครัวเรือนมานานบนพื้นฐานความเชื่อ และระบบวัฒนธรรมของพื้นที่ การศึกษานี้จึงได้มุ่งเน้นการศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพของสมุนไพร และการนำมาใช้ประโยชน์ของการเป็นพืชสมุนไพรบนฐานความเชื่อ ความรู้ของหมอฮอยและคนในชุมชน

วิธีการศึกษา

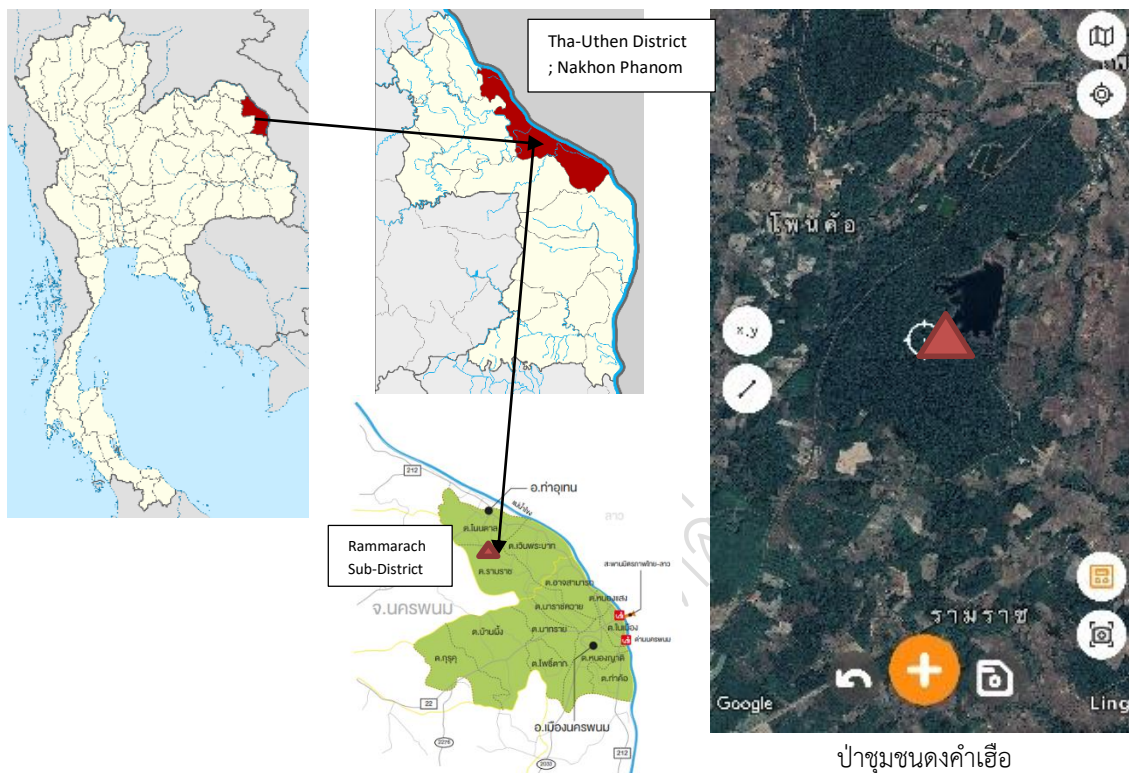
ป่าชุมชนดงคำเหือ บ้านหนองไฮ หมู่ที่ 5 ต.รามราช อ.ท่าอุเทน จ.นครพนม เป็นป่าชุมชนของตำบลรามราช ได้ขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชนเมื่อปี 2544 มีเนื้อที่ทั้งหมด 1,245 ไร่ 3 งาน 80 ตารางวา ประเภทป่าเป็นที่ดินตามหนังสือสำคัญ สำหรับที่หลวง สภาพโดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่ม ดินเป็นดินร่วนปนทราย สภาพป่าส่วนใหญ่เป็นป่าเบญจพรรณ มีสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ เช่น ประดู่ สะฝาง ตั้ว กระบก ยางนา แดง ตะแบก พอก ฯลฯ ในพื้นที่ป่ามีอ่างเก็บน้ำ จึงส่งผลให้ป่าชุมชนดงคำเหือเป็นป่าชุ่มชื้น อุดมสมบูรณ์ มีความหลากหลายของพืช

การสำรวจและเก็บข้อมูลพืช : เก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงเดือนกันยายน 2561-สิงหาคม 2562 โดยการลงพื้นที่สำรวจ เก็บตัวอย่าง จำนวน 3 ครั้ง ในเดือนกุมภาพันธ์ มีนาคม และกันยายน พ.ศ.2562 การร่วมสำรวจพื้นที่ป่าชุมชนมีประชาชนบ้านคำไฮ (ผู้ใหญ่บ้าน) และปราชญ์ชาวบ้าน (หมอฮอย) จำนวน 16 คน การสำรวจประกอบด้วย (1) คัดเลือกพื้นที่ที่เป็นตัวแทนสังคมพืช โดยการเลือกสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) ที่เป็นเส้นทางเดินเก็บหาสมุนไพรของหมอฮอยในพื้นที่ และกำหนดตำแหน่งความหลากหลายของพืชสมุนไพร (ภาพที่ 1) (2) พื้นที่ที่เป็นตัวแทนแบบเจาะจงนี้ขนาดพื้นที่ประมาณ 1 ตารางกิโลเมตรและเดินสำรวจเป็นแนวเส้น ตามเส้นทางเดินป่าของหมอฮอยพื้นบ้าน (อังคณา อินตา, 2561) (3) เก็บข้อมูลองค์ประกอบชนิดพืช ด้วยการบันทึกข้อมูลต้นไม้ ภาพถ่าย และเก็บรวบรวมตัวอย่างชนิดละ 3 ตัวอย่าง ใบ ดอก ราก เก็บแบบสด เพื่อตรวจสอบหาชื่อวิทยาศาสตร์พันธุ์ไม้ จำแนกและเปรียบเทียบชนิดพรรณไม้ในหอพรรณไม้ ในส่วนนี้ได้รับความอนุเคราะห์จากองค์การสวนพฤกษศาสตร์ จ.เชียงใหม่

การจัดเวทีย่อยข้อมูลชุมชน เพื่อร่วมสังเคราะห์ข้อมูลการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร ป่าชุมชน ทั้งพืชอาหาร พืชสมุนไพร และการใช้ประโยชน์อื่นๆ ทั้งทางตรง

และทางอ้อม และการสัมภาษณ์เชิงลึก (indepth interview) ด้านการพึ่งพิงประโยชน์ป่าชุมชน จากหมอยา และประชาชนทั่วไป จำนวน 24 คน ในช่วงเดือนสิงหาคม 2562 และ กุมภาพันธ์ พ.ศ.2563

ภาพที่ 1 พื้นที่ศึกษา ป่าชุมชนดงคำเหือ ตำบลรามราช อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม

การวิเคราะห์ข้อมูล

การบันทึกข้อมูลพืช ใช้การระบุชนิดพืชด้วยวิธีการทางอนุกรมวิธาน ด้านการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพร ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive analysis) เพื่อทบทวนข้อมูลรายชื่อพืชสมุนไพร ตลอดจนชื่อท้องถิ่น สรรพคุณทางยา วิธีการเตรียมยา และวิธีการใช้ เพื่อให้ทราบถึงข้อมูลการใช้ประโยชน์สมุนไพรในการรักษา ความเชื่อในการใช้สมุนไพรรักษา และองค์ความรู้ของตำรายาในการรักษาโรค

ผลการศึกษา

ความหลากหลายชนิดพืชสมุนไพร: ตำบลรามราช อยู่ในพื้นที่อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม เป็นตำบลที่มีรอยต่อกับอำเภอเมืองนครพนม ในอดีตชาวบ้านเป็นผู้เป็นเจ้าของ ได้นำพรรณพฤกษชาติออกตระเวนจับข้างป่าเพื่อนำมาใช้งาน ได้พบพื้นที่บริเวณหนองน้ำขุ่นหรือบึงเค็ม มีทำเลดี

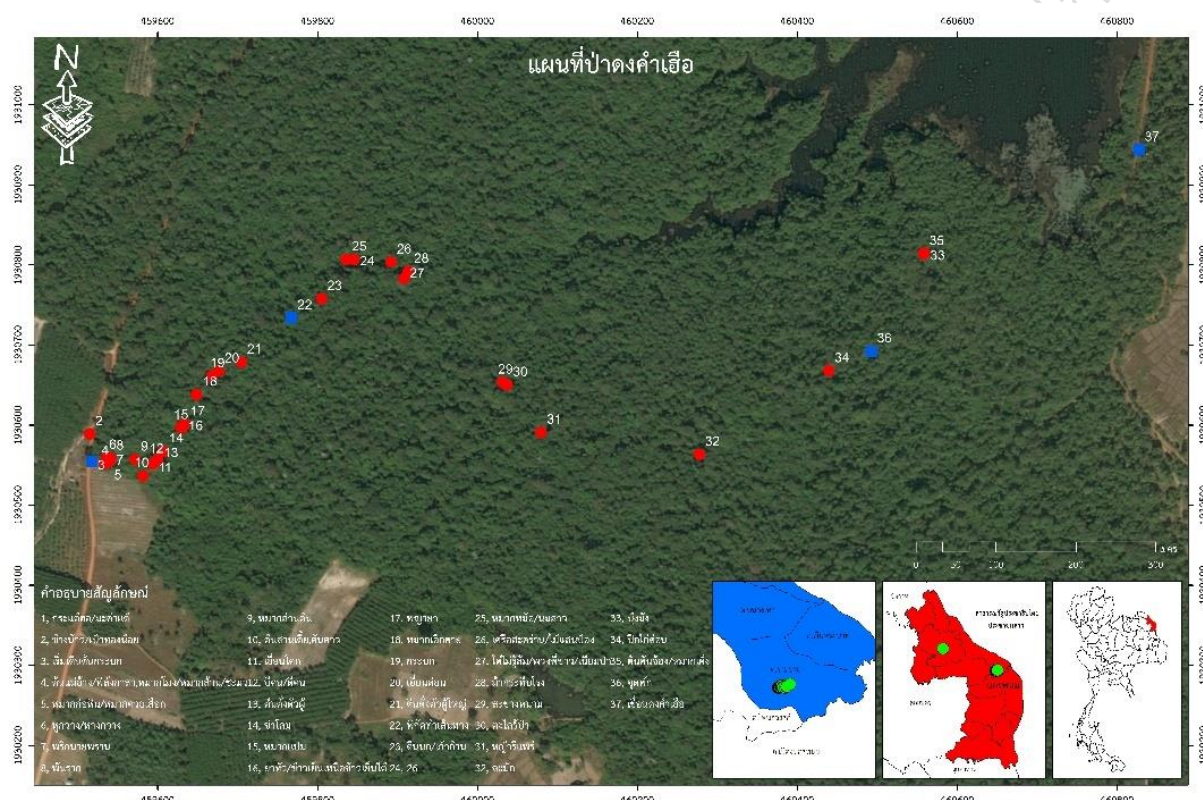
อุดมสมบูรณ์ด้วยแหล่งน้ำและป่าไม้ จึงนำราษฎรมาสร้างเมืองใหม่ ใช้ชื่อเมืองว่า **เมืองลา** ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น **เมืองรามราช** ปัจจุบันมีสถานะเป็นตำบล (แผนพัฒนาหมู่บ้านคำไฮ, 2559) ป่าชุมชนดงคำเหือ บ้านหนองไฮ หมู่ที่ 5 ต.รามราช อ.ท่าอุเทน จ.นครพนม เป็นป่าชุมชนของตำบลรามราช ได้ขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชนเมื่อปี 2544 มีเนื้อที่ทั้งหมด 1,245 ไร่ 3 งาน 80 ตารางวา ประเภทป่าเป็นที่ดินตามหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง สภาพโดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่ม ดินเป็นดินร่วนปนทราย สภาพป่าส่วนใหญ่เป็นป่าเบญจพรรณ มีสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ จากการสำรวจความหลากหลายชนิดพืชสมุนไพรพร้อมทั้งผู้นำและหมอยาตามแนวเส้นทางเดินป่าของหมอยาในพื้นที่บ้าน พบความหลากหลายชนิดพืช 59 ชนิด พืชสมุนไพรที่หมอยาพบและมีประสบการณ์นำมาใช้ประโยชน์ทางยา จำนวน 33 ชนิด และ อีก 6 ชนิด ไม่ทราบประโยชน์ทางยา และจากการสำรวจได้นำเอาพืชกัดของต้นพืชสมุนไพรแต่ละชนิดมา

จัดทำเป็นแผนที่การกระจายตัวของพืชสมุนไพรและอาหารในพื้นที่ป่าดงคำเฮือ (ภาพที่ 2)

ข้อมูลชื่อพืชและการใช้ประโยชน์ตามภูมิปัญญาท้องถิ่น พืชอาหาร เช่น ยอดสะออย เห็ดผึ้ง เห็ดปลวก ซึ่งชาวบ้านใช้ในการบริโภคเป็นส่วนใหญ่ เป็นต้น พืชสมุนไพร เช่น กระแตฮ้อ ใช้เป็นยาฆ่าพยาธิ ช้างน้ำ นำส่วนของลำต้นมาประกอบกับสมุนไพรตัวอื่นเอามาต้มแล้วดื่มช่วยให้อาเจียนอาหาร ไบหญ้าขี้ (ใบสาบเสือ) ขี้ใบ

นำมาปิดแผลช่วยให้เลือดหยุดไหล เป็นต้น พืชที่ใช้เป็นเครื่องสำอาง เช่น เอียนตอนหัว นำรากมาฝนทาหน้าทำให้หน้าขาว เป็นต้น โดยมีข้อมูลชื่อพืชและการใช้ประโยชน์ตามภูมิปัญญาท้องถิ่น (ตารางที่ 1)

ภาพที่ 2 ชิดพืชสมุนไพรและการกระจายตัวของชนิดพืชในพื้นที่ศึกษา

ตารางที่ 1 ชนิดพืชสมุนไพรที่ใช้ประโยชน์ทางยาในพื้นที่ศึกษาจำแนกตามวงศ์ จำนวน 39 ชนิด

ลำดับ	ชื่อพืช (ท้องถิ่น)	ชื่อวิทยาศาสตร์	วงศ์	การใช้ประโยชน์: พืชสมุนไพร	
1	พริกป่า/พริกนายพราน	<i>Tabernaemontana bufalina</i> Lour.	Apocynaceae	สมุนไพร	ราก ใช้ต้องเหล้าจะได้สีแดง เป็นยาชูกำลัง "ธาตุล้มเอ็นจม" ต้ม ดื่มน้ำแก้ธาตุล้ม (ไม่แข็งแรง)

ลำดับ	ชื่อพืช (ท้องถิ่น)	ชื่อวิทยาศาสตร์	วงศ์	การใช้ประโยชน์: พืชสมุนไพร	
2	หางกวาง	<i>Ancistrocladus tectorius</i> (Lour.) Merr.	Ancistrocladaceae	สมุนไพร	ยอดอ่อน รสขม/ฝาดมาก กินแก้ปวดท้อง จุกเสียด, ลำต้นต้มน้ำแก้ปวดท้อง /
3	ต้นพันฮาก	<i>Ophiopogon marmoratus</i> Pierre ex L.Rodr.	Asparagaceae	สมุนไพร	รากและใบ ม้วนตากแดด ต้มแล้วต้มน้ำ หรือ ต้มรวมกับเป่าทองน้อย ช่วยบำรุงกำลัง รากจะหอม *ตำรับ เณรจากฝั่งลาว
4	ใบหญ้าขี้ (ใบสาบเสือ)	<i>Chromolaena odorata</i>	Asteraceae	สมุนไพร	ใบสดขยำ ใส่แผล สำหรับห้ามเลือด
5	กำแพงเจ็ดชั้น, หมากตาไก่, หมากตาควาย (นครพนม)	<i>Salacia chinensis</i> L.	Celastraceae	สมุนไพร อาหาร	ลำต้น ตัด ผ่าซีก ตากแดดนำไปต้ม แก้ท้องอืด ยาระบาย กินผลสุก, ยอดอ่อนกินเป็นผักสด
6	นางกะแต้ง	<i>Calycopteris</i> sp.	Combretaceae	สมุนไพร	ลำต้นตัดเป็นท่อน ผ่าเป็นซีก นำมาต้มรวมกับ แก่นสะขาง นางกระแต้ง รากโกธา แขน้ำต้มแก้ไอ
7	หงอนไก่	<i>Cnestis</i> sp.	Connaraceae	สมุนไพร เครื่องสำอาง	หัว รากใช้ต้วยาคา, แก้ปวดแขน ขาและ ส่วนประกอบของยาตำหรับอื่น *หายาก ต้องขยายพันธุ์ เป็น Red list หัว ราก มาฝนทาหน้า หน้าขาว
8	หมากसानตัน	<i>Dillenia aurea</i> Sm.	Dilleniaceae	สมุนไพร	ลักษณะเป็นรากแขนง สำหรับแม่หลังคลอด ทำให้มีน้ำนม
9	ตั้งดินตัวผู้	<i>Diospyros filipendula</i> Pierre ex Lecomte	Ebenaceae	สมุนไพร	ราก นำไปต้มจะมีความหอมเหมือนยาหม่อง ผสมในตำหรับยาอยู่ไฟของแม่หลังคลอด จะให้ความหอม
10	หมากหม้อ/ หมากนมสาว	<i>Diospyros</i> sp.	Ebenaceae	สมุนไพร	ลำต้นตัดเป็นท่อน ผ่าเป็นซีก ตากแดดให้แห้ง นำมาต้มบำรุงน้ำนม ผลเหมือนมะกอก ลำต้นไม่เรียบเป็นตุ่มๆ

ลำดับ	ชื่อพืช (ท้องถิ่น)	ชื่อวิทยาศาสตร์	วงศ์	การใช้ประโยชน์: พืชสมุนไพร	
11	เนียมป่า	<i>Alchornea</i> sp.	Euphorbiaceae	สมุนไพร/เครื่องหอม	เพิ่มความหอม นำไปตากแห้ง จะหอมมากขึ้น ใช้เห็นบวม
12	โตไม่รู้ล้ม/พวงพีขาว	<i>Clerodendrum schmidtii</i> C.B.Clarke	Lamiaceae	สมุนไพร	ราก ใช้ต้ม/ดองเหล้า ผู้ชายกินเป็นยาบำรุงกำลัง ยาชูกำลัง *ในป่าน้ำหายาก
13	สะขาง	<i>Hymenopyramis</i> sp.	Lamiaceae	สมุนไพร	ลำต้นมีหนาม เป็นยาแก้ไข้หายทันที ประกอบด้วย แก่น สะขาง นางกระแต้ง รากโกฮา แขน้ำ ต้มแก้ไอ
14	ตะไคร้ป่า (ตระกูลชินนาม่อน)	<i>Cinnamomum</i> sp.	Lauraceae	สมุนไพร/เครื่องหอม	ใบหนา มีกลิ่นหอม
15	หมากอีกคาย (ห้าผู้เฒ่า)	<i>Ficus hirta</i> Vahl	Moraceae	สมุนไพร	รากสดเคี้ยวจนจืดแล้วจึงคายกาก เป็นยาแก้ไอ แก้คันคอ (เคี้ยวข้างใดข้างหนึ่งเท่านั้น)
16	ม้ากระทืบโรง	<i>Ficus sarmentosa</i> Buch.-Ham. ex Sm.	Moraceae	สมุนไพร	ตัดเป็นท่อน ผ่า 4 ซีก นำไปตากแดดให้แห้ง นำไปต้มดื่ม บำรุงกำลัง หรือนำไปต้มผสมกับพวงพีขาว
17	เป่าทองน้อย	<i>Tristaniopsis burmanica</i> (Griff.) Peter G.Wilson & J.T.Waterh.	Myrtaceae	สมุนไพร	ใบนำมาตากแห้ง นำมาต้ม
18	ข่านาว	<i>Ochna integerrima</i> (Lour.) Merr.	Ochnaceae	สมุนไพร	ลำต้น (ประกอบด้วยสมุนไพรตัวอื่น) ทำให้เจริญอาหาร
19	ไล่ไก่	<i>Jasminum elongatum</i> (P.J.Bergius) Willd.	Oleaceae	สมุนไพร	ยอดนำมาตำกับเกลือ ปอก แกะเหงือกบวม แก้ปวดฟัน ปวดเหงือก
20	เครื่องสะคร่าน (อุบล)/ ไม้แสนป้อ (สกลนคร, นครพนม)	<i>Piper wallichii</i> (Miq.) Hand.-Mazz.	Piperaceae	สมุนไพร	เครือและลำต้น 3-4 ท่อน ตัดเป็นท่อนๆ ต้ม ต้มบำรุงร่างกาย สมอง ประสาท, เจ็บแก้เมาหัว (วิงเวียน) หลังจากตัดเครือแล้วให้นำ

ลำดับ	ชื่อพืช (ท้องถิ่น)	ชื่อวิทยาศาสตร์	วงศ์	การใช้ประโยชน์: พืชสมุนไพร	
					เครื่องมือที่เหลื่อเกี่ยวต้นไม้ใหญ่ ต้นจะไม่ตาย
21	หญ้าหิยุ่ม/หิหุบ/มดลูกหุบ	<i>Centotheca lappacea</i> (L.) Desv.	Poaceae	สมุนไพร	ต้มรากและใบ มดลูกเข้าอู่
22	ต้นแม้อ้าง	<i>Ardisia helferiana</i> Kurz	Primulaceae	สมุนไพร	ผลสีดำราก ต้มเคี้ยว (แม่กินน้ำ ลูกป่วยปาก) แก้อ่อนใน
23	ปีกไก่ดอน, ปีกไก่เผือก	<i>Hedyotis</i> sp.	Rubiaceae	สมุนไพร	รากสดต้ม บำรุงกำลัง
24	เสม็ด, ยอดหมุย, โปรงฟ้า	<i>Micromelum</i> sp.	Rutaceae	สมุนไพร	ผลสีดำราก ต้มเคี้ยว (แม่กินน้ำ ลูกป่วยปาก) แก้อ่อนใน
25	เสม็ด	<i>Micromelum minutum</i> (Forst.f.) Wright & Arn.	Rutaceae	สมุนไพร	ราก นำมาฝนทาแก้พิษงู ใบ ต้มอาบก่อนออกไฟ โดยสาดเข้าบริเวณปากมดลูกช่วยให้มดลูกเข้าอู่
26	ต้นเอียนโคก	<i>Eurycoma harmandiana</i> Pierre	Simaroubaceae	สมุนไพร	ชูกำลัง ใช้ลำต้น ตัดเป็นท่อนผ่าเป็นซีกๆ ตากแดด ใช้ผสมกับสมุนไพรชูกำลังตัวอื่น
27	ยาหัว/หัวยา/ข้าวเย็นเหนือ/ข้าวเย็นใต้	<i>Smilax glabra</i> Roxb.	Smilacaceae	สมุนไพร	หัวมีรสหวาน เป็นสุดยอดยา ยาทุกตำหรับต้องใช้ยาหัวเป็นส่วนประกอบ, ต้มข้าวเย็นใต้กับอ้อยดำ เป็นยาอายุวัฒนะ
28	ชำโคม/ชำผี	<i>Alpinia</i> sp.	Zingiberaceae	สมุนไพร	หัวแก่ ฝนทา ใช้ชนไก่ปาดทาบริเวณที่มีฝีทาหีบไปเรื่อยๆ ฝีจะแตกและหนองจะไหลออกมา แผลจะแห้ง ลักษณะของหัวมีขนาดใหญ่ กลิ่นไม่ฉุน
29	หมากก้อหิน/หมากควยเสือก	unknown	unknown	สมุนไพร	มีรสฝาด เปลือกสดนำไปแช่น้ำ จะได้น้ำสีแดง ใช้แก้ท้องร่วง (หายฉับพลัน)
30	พญายา	unknown	unknown	สมุนไพร	ราก เปลือก ดองใส่น้ำคั๊กหรือเปปซี่ 7 วัน แก้อ่อนกำลัง

ลำดับ	ชื่อพืช (ท้องถิ่น)	ชื่อวิทยาศาสตร์	วงศ์	การใช้ประโยชน์: พืชสมุนไพร	
					รุมตอย ปวดหัวเข่า, อติตัมกับน้ำสะอาดดื่ม
31	บุงมั่ง	unknown	unknown	สมุนไพร	แก้คัน ต้มแก้เจ็บท้อง
32	หว่านปิดแผล	unknown	unknown	สมุนไพร	หว่านผ่านเป็นแวนบางๆ วางบนแผล ผ้าพันปิดแผล ช่วยให้เลือดหยุด แผลสมาน
33	หว่านม้า, วัชชยัน	unknown	unknown	สมุนไพร	เคี้ยวกิน (กินแล้วตด) กินแล้วขยันไม่เหนื่อย รสขม เผื่อนข้อเสียวทำให้ฟันโยก ฟันหลุดง่าย
กลุ่มพืชที่พบในพื้นที่และทราบว่ามีประโยชน์ทางยา แต่หมอยาไม่มีประสบการณ์เอาไปใช้ประโยชน์					
34	หว่าใหญ่	<i>Syzygium</i> sp.	Myrtaceae	-	ยังไม่ทราบการใช้ประโยชน์
35	ปอหมื่น, ปอสีน	<i>Diospyros apiculata</i> Hiern	Ebenaceae	-	ยังไม่ทราบการใช้ประโยชน์
36	ปอแตก	<i>Helicteres hirsuta</i> Lour.	Malvaceae	-	ยังไม่ทราบการใช้ประโยชน์
37	หว่า	<i>Syzygium cumini</i> (L.) Skeels	Myrtaceae	-	ยังไม่ทราบการใช้ประโยชน์
38	สังวาลย์พระอินทร์	<i>Cassytha filiformis</i> L.	Lauraceae	-	ยังไม่ทราบการใช้ประโยชน์
39	ไข่เน่า, ต้ามพริ้วแตก	unknown	unknown	-	ยังไม่ทราบการใช้ประโยชน์

หมายเหตุ: พืชสมุนไพรบางชนิด อยู่ระหว่างการตรวจสอบชื่อวิทยาศาสตร์ และ วงศ์ โดยผู้เชี่ยวชาญ

ความเชื่อ ความรู้ การรักษา การพึ่งพิงใช้ประโยชน์สมุนไพรเพื่อสุขภาพของคนในชุมชน จากการสำรวจป่าชุมชน การรวบรวมข้อมูลและนำมาสู่การจัดเวทีคืนข้อมูลชุมชน ควบคู่กับการสัมภาษณ์เชิงลึกจากหมอยาและตัวแทนชุมชนที่เป็นผู้เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนจำนวน 24 คน (ภาพที่ 3) พร้อมทั้งการสาธิตวิธีการใช้พืชสมุนไพรเพื่อเป็นยา พบว่า องค์ความรู้ของการใช้ประโยชน์จากพืชที่ใช้เป็นอาหารและสมุนไพร ในพื้นที่นี้มีหมอยาที่เป็นที่เคารพ เชื่อถือของคนในชุมชน จำนวน 3 คน เป็นเพศชาย อายุเฉลี่ย 60 ปี อาชีพหลัก คือ การทำนา และเก็บสมุนไพร ใน 3 คนนี้ มี 1 คนที่มีอาชีพหลัก

เป็นหมอยา ส่วนที่เหลือ 21 คน เป็นผู้ใช้ประโยชน์และพึ่งพาป่า ในด้านการเป็นแหล่งอาหาร ทั้งการเก็บเห็ด เก็บหาของป่า ตามฤดูกาล ทั้งที่เป็นการหาอยู่หากิน และ หาขาย นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งพลังงานที่สำคัญของชุมชน

ด้านความรู้ ทั้ง 3 คน มีลักษณะคล้ายกัน คือ ความรู้ด้านการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรได้จากการส่งต่อมาจากคนรุ่นก่อนๆ ของครอบครัว และการสั่งสมประสบการณ์การเป็นหมอยาของตนเองเรื่อยมา สั่งสมประสบการณ์การเก็บหาสมุนไพร การเตรียมยา และการรักษา

ด้านความเชื่อของหมอยาและรูปแบบการรักษาและการเก็บสมุนไพร : การเข้าป่าเพื่อเก็บสมุนไพร แต่ครั้งจะต้องมีคนป่วยก่อนเสมอ โดยผู้ที่ป่วยจะมาบอกเล่าอาการเจ็บป่วย และวางคำรักษา (ประมาณ 100 บาท/ ครั้ง) จากนั้นหมอยาจึงจะเข้าป่าเพื่อเก็บหาสมุนไพร เพื่อนำออกมาปรุงยา ทำการรักษาต่อไป ด้านความเชื่อของหมอยาในทุกครั้งของการชุดเอาสมุนไพรจะใช้วิธีการ ขอ ซึ่งการขอยานี้มีบทพูดกับเจ้าที่เจ้าป่า

ก่อนเข้าป่า ว่า “ขอให้พบ ขอให้อะไรที่ง่าย ๆ”

เมื่อเจอยาสมุนไพร จะมีบทพูด ว่า “มาพ้อยาดีแล้ว ยาเทวดามาบอก ขอให้มาโตดมาผาย”

และก่อนชุดหรือขณะที่ชุดสมุนไพร จะมีบทพูด ว่า “ขอซื้อ ขอหา บได้มาลั๊กมาแล้มยานี้เอาไปแล้ว ขอให้เข็ดย่ำ คำคุณ ให้มันสว่างให้เขา”

เมื่อชุดเอาสมุนไพรแล้ว จะเอาหัว ราก หรือส่วนหนึ่งส่วนใดของต้นพืชสมุนไพรฝังคืนหลุมที่ชุดมาพร้อมกับฝังเงินลงไป ในหลุม 1 บาท แล้วกลบดิน เพื่อสัญลักษณ์การบอกกล่าว ว่า มาซื้อยาไปรักษา

ความเชื่อสำคัญหรือมีเคล็ดอีกอย่างของหมอยาในพื้นที่ คือ ขณะที่ชุดสมุนไพรอย่าให้เงาตัวเองทับต้นยา ซึ่งความเชื่อการเก็บพืชสมุนไพรบางชนิด ห้ามไม่ให้เงาของผู้เก็บทับต้นไม้นั้น เพราะจะทำให้ฤทธิ์ของตัวยาลดลง เช่น ต้นมะเดื่อชุมพร เมื่อต้องการเก็บไปรักษาอาการปวดตามข้อ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ อรทัย เนียมสุวรรณ. (2557) ที่ได้สำรวจพืชสมุนไพรที่ใช้เพื่อการบำรุงกำลังจากป่าชุมชนบ้านทุ่งสูง อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่ไว้

ภาพที่ 3 การสำรวจพื้นที่ป่าชุมชน การจับพิภัก การสัมภาษณ์เชิงลึก และการทดลองการเตรียมยาในการรักษา

องค์ความรู้ด้านการรักษาที่เป็นความเชี่ยวชาญของหมอยา สรุปได้ 3 ขนาน ได้แก่

ยาแก้ปวดหัวข่า: ส่วนประกอบ: เครื่องยา แกลบ ให้ตากเปลือกออก ตัดทำเป็นท่อนๆ ตากแดดให้แห้ง ตันหมากตานกค (มีใบป่าชุมชนดงคำเฮือ) ตัดทำเป็นท่อนๆ ตากแดดให้แห้ง นำส่วนผสมทั้งสองใส่ลงในหม้อต้ม

ยาบำรุงกำลัง: ส่วนประกอบ: ยาหัว นำมาล้างให้สะอาด ตัดเป็นแว่นๆ จากนั้นตากให้แห้ง รากพริกป่า นำมาล้างให้สะอาด ตัดเป็นท่อนขนาด 2 ซ้อมือ (10 เซนติเมตร) จากนั้นตากให้แห้ง พวงพื้ขาว มาล้างให้สะอาด ตัดเป็นท่อน จากนั้นตากให้แห้ง ตันตั้งตัวผู้ ใส่ถ้าต้องการให้มีกลิ่นหอม จากนั้นนำยาหัว 7 แว่น รากพริก

ป่า 2 ท่อน พวงพีขาว 2 ท่อน เต็มน้ำ 3 แก้ว ต้มจนน้ำเป็นสีแดง กากยาหัวที่ต้มแล้ว สามารถนำมาเคี้ยวกินบำรุงกำลังได้

ยาบำรุงรวม : ส่วนประกอบ: แก่นเครือกา (ไม่ยั่นต้น) ช้างน้ำว ดอกจากต้น สังกะสีกลางดอก (มีกระที่บโลง) แก่นดินเป็ด ต้นพันราก (สามพันตึง) ต้นหวายต้น ยาหัว ต้นตะไก่ตัวผู้ เครือแสนป่อง (เครือสะค่าน) กำแพงเจ็ดชั้น (ตะไก่) เตยหอม อ้อยดำ อย่างละ 2 กำ นำสมุนไพรทั้งหมดเติมน้ำสะอาด แล้วต้มดื่ม

กรณีของหมอยาในพื้นที่ป่าชุมชนดงคำเหื่อนี้จะเห็นว่าการเก็บหาสมุนไพรเพื่อมาทำการรักษา เป็นการได้รับความรู้ความเชี่ยวชาญส่วนบุคคลที่สั่งสมมาและมีความเชื่อ ผ่านบทพูด หรือ การท่องมนต์ การบริกรรมคาถาก่อนเสมอในทุกขั้นตอนของการรักษา ซึ่งที่ผ่านมามี

การศึกษาของ พิจณา เพ็ญกิตติ (2551) ศึกษาภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรในการรักษาโรค ของหมอยาพื้นบ้านไทลื้อจังหวัดพะเยา โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก พบว่า ด้านองค์ความรู้ภูมิปัญญาในการรักษามีการใช้สมุนไพรร่วมกับการท่องคาถามากที่สุด รองลงมาคือใช้คาถาในการรักษา โดยหมอยาพื้นบ้านมักจะใช้สมุนไพรรักษาชนิดใดชนิดหนึ่งที่เฉพาะเจาะจง เช่น อาการไอใช้ใบมะรุม ปวดฟันใช้กานพลู น้ำร้อนลวกใช้ว่านหางจระเข้ เป็นต้น และผสมผสานสมุนไพรหลายชนิดตั้งแต่หนึ่งชนิดขึ้นไปจนถึงจำนวนหกชนิด เช่น ดีปลี หญ้าแห้วหมู พริกไทย กระเทียม ทำให้ระบบย่อยอาหารดีขึ้น นอกจากนี้ยังมีความเชื่อที่ว่าวิธีการเก็บสมุนไพรหมอยาพื้นบ้าน ร้อยละ 67 มีความเชื่อว่าสมุนไพรที่เก็บในวันอังคารต้องปลุกเสกด้วยคาถาร่วมด้วยจะได้ผลดี

การพึ่งพิง/การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน: ผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกการพึ่งพิงประโยชน์จากป่าชุมชนของชาวบ้าน มีการให้ข้อมูลโดยสรุป ดังนี้

ผู้ให้ข้อมูล	รูปแบบการใช้ประโยชน์จากป่า
คนที่ 1 อายุ 63 ปี อาชีพ ทำนาทำไร่ รับจ้างทั่วไป	การเข้าไปใช้ประโยชน์ในป่า โดยทุกช่วงเดือนธันวาคม เป็นฤดูกาลเก็บลูกกะบก ซึ่งสามารถเก็บได้ทั้งเดือน เข้าไปเก็บกับชาวบ้านประมาณ 30-40 คน ซึ่งจะเก็บได้ประมาณวันละ 3-4 กระสอบต่อคน นำกลับมาผ่าเอาเนื้อกะบก มาคั่ว แปะคั่วขาย ซึ่งขายได้กิโลกรัมละ 40 บาท ในแต่ละรอบการเข้าไปเก็บลูกกะบกจะขายได้ครั้งละประมาณ 800 บาท นอกจากนั้นยังเก็บเห็ด ยอดผักสำหรับกินเอง และ เก็บยาสมุนไพรขาย
คนที่ 2 อายุ 64 ปี อาชีพ ทำนา สวนยาง ไร่สับปะรด	การเข้าไปใช้ประโยชน์ในป่า โดยเข้าไปเก็บลูกกะบก 2 ครั้งต่อปี เก็บได้ 2-3 กระสอบต่อครั้ง จากการสอบถาม พบว่า คนในชุมชนใกล้เคียงเข้ามาใช้ประโยชน์ในพื้นที่ ได้แก่ 1) บ้านโพนค้อ บ้านแพงสะพัง ประมาณ 4-5 คน เข้ามาเก็บลูกกะบก 2) บ้านเชียงยืน ต.เวินพระบาท (ห่างจากป่าชุมชน 10 กิโลเมตร) บ้านรามราช ต.รามราช (ห่างจากป่าชุมชน 8 กิโลเมตร) บ้านนาสีดา ต.เวินพระบาท (ห่างจากป่าชุมชน 8 กิโลเมตร) บ้านโพนก่อ บ้านโพนค้อ (ห่างจากป่าชุมชน 1 กิโลเมตร) บ้านดงสว่าง และ บ้านหนองปลาตูก ต.บ้านผึ้ง (ห่างจากป่าชุมชน 8 กิโลเมตร)
คนที่ 3 อายุ 61 ปี อาชีพ ทำนาทำไร่	การเข้าไปใช้ประโยชน์ในป่า โดยเข้าไปเก็บลูกกะบก 4 ครั้งต่อปี เก็บได้ 2-3 กระสอบต่อครั้ง/ นอกนั้นคือการเก็บเห็ด และหาของป่า ส่วนใหญ่เป็นการหาอยู่หากิน
คนที่ 4 หมอยา, (ตุ้มคำ) อายุ 66 ปี อาชีพ ซ่อมเครื่องใช้ไฟฟ้า เครื่องจักรกลเกษตร	มีความรู้ด้านสมุนไพรพื้นบ้านจากพ่อแม่ และเข้าไปเก็บสมุนไพรจากป่าเพื่อกินเอง ไม่กล้าเก็บมาขาย แต่เก็บหาสมุนไพรตามความต้องการของคนในชุมชน องค์ความรู้ด้านยาสมุนไพร เช่น ยาอายุวัฒนะ (จากฤๅษี) นำรากไม้ (ไม่ได้บอกว่าเป็นชนิดไหน) ตากแดดให้แห้ง จากนั้นเอารากไม้แห้งลงหม้อต้มเติมน้ำ และน้ำตาลทรายแดงต้ม ทิ้งให้เย็นเอาไว้ที่อุณหภูมิห้อง กินแทนน้ำคราวละ 15-30 วัน

ผู้ให้ข้อมูล	รูปแบบการใช้ประโยชน์จากป่า
	ยาแก้ท้องอืดท้องเฟ้อ: ส่วนประกอบ: แก่น/เปลือกหมาจากตุม, รากกะจ้อนเนา, รากพังคี/เจตพังคี (หอม ขม เผื่อน) และเปลือกแดง นำส่วนผสมลงในหม้อต้มให้เดือด เติมน้ำสะอาด 3 แก้ว ต้มเคี่ยวจนเหลือ 1 แก้ว เพื่อทานเป็นยา
คนที่ 6 อายุ 52 ปี อาชีพทำนา มันสำปะหลัง	การเข้าไปใช้ประโยชน์ในป่าได้แก่ เก็บเห็ด เช่น เห็ดผึ้ง เห็ดดิน เห็ดก่อ เก็บไข่มดแดง ผักต่างๆ ที่พบ ซึ่งนำมากินเอง ไม่ได้ขาย องค์ความรู้ทางยา ยาบำรุงกำลัง (สำหรับผู้ชาย): ต้นไข่มด (เม็ดไข่มด จะให้สรรพคุณทางยาที่ดีกว่า)/ ตำมพร้าวแตก (ค้ำอกหลวง) ยาบำรุงเลือด (ผิวพรรณดี): เปลือกต้นประดงเลือด (ควรมีการขยายพันธุ์ เพราะหายาก และเป็นต้นไม้ที่ตายง่าย) หั่นเป็นท่อนๆ ตากแดด ต้ม กินก่อนอาหารเช้า/ หลัง/ก่อนนอน ช่วยบำรุงผิวพรรณ
คนที่ 7 อายุ 58 ปี อาชีพ ทำนา ปลูกยางพารา	การเข้าไปใช้ประโยชน์ในป่าได้แก่ เข้าไปหาเห็ด เดือนละ 1 ครั้ง (เก็บเฉพาะไม้ที่ตายแล้ว) เก็บเห็ด ซึ่งนำไปขายและกินเอง เก็บหมากก่อ เพื่อนำมาขาย ในราคา 50 บาทต่อกิโลกรัม ซึ่งจะมีแม่ค้าจากหมู่บ้านอื่นจะมาซื้อเองที่ถึงบ้าน เก็บสมุนไพรกินเองในครอบครัว ผู้ให้ข้อมูลเล่าว่าเมื่อก่อนคนดอยยาก ยากจน ก็จะเข้าไปเก็บหมากก่อขาย เก็บน้ำยางมาทำกระบอง (น้ำยาง) ทำให้คนในชุมชนรักและให้ความสำคัญกับป่ามาก และมีมุมมองว่าป่ามีบุญคุณ เป็นแหล่งอาหาร เลี้ยงชุมชน
คนที่ 8 อายุ 56 ปี อาชีพ ทำนา	เนื่องจากเป็นผู้ใหญ่บ้าน จึงไม่ค่อยมีโอกาสเก็บหาของป่ามากนัก ส่วนใหญ่เป็นการเก็บหาเห็ด เพื่อใช้เป็นแหล่งพลังงานของครัวเรือน โดยจะไปเก็บเดือนละประมาณ 1 ครั้ง
คนที่ 9 อายุ 49 ปี อาชีพ ผู้ช่วย ผู้ใหญ่บ้าน	ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 ถึงปัจจุบัน ทำนาข้าวเหนียว 23 ไร่ และ ข้าวเจ้า 5 ไร่ ปลูกยางพารา และ เลี้ยงปลา 5 บ่อ ไม่ค่อยได้ใช้ประโยชน์จากป่าโดยตรง จะเป็นลูกค้าหรือผู้ซื้อของป่าจากเพื่อนบ้านที่เป็นผู้เข้าไปเก็บของป่า
คนที่ 10 อายุ 58 ปี อาชีพทำนา	การได้เข้าไปใช้ประโยชน์ในป่า ได้แก่ เก็บเห็ด เก็บยอดผัก เช่น ยอดसान ยอดตาล โดยปกติจะเริ่มเข้าไปเก็บช่วงเดือนมิถุนายน ช่วงที่ดอกออกเพื่อนำมาขาย สร้างรายได้ เห็ดระโงก ราคา กิโลกรัมละ 100-150 บาท เห็ดผึ้ง เห็ดน้ำหมาก เห็ดปลวก กิโลกรัมละ 60 บาท เห็ดปลวกตาบ ราคา กิโลกรัมละ 100 บาท บางฤดูสามารถขายเห็ดปลวกสร้างรายได้ ประมาณ 1,200 บาท ส่วนเห็ดอื่นๆ ขายได้ครั้งละ 50 บาท การเก็บเห็ด จะเข้าไปเก็บเห็ดเดือนละ 3-4 ครั้ง โดยเผาเป็นถ่านได้ครั้งละ 1-2 กระสอบ ลูกกะบกเข้าไปเก็บและผ่าเอาเม็ดในขาย กิโลกรัมละ 80 บาท การเก็บลูกกะบกจะเริ่มเริ่มเดือนกันยายน ถึง เดือนธันวาคม เก็บขายได้ครั้งละ 100 บาท ใน 1 ปี จะมารายได้จากกะบก ประมาณ 3,000 บาท

สรุปและอภิปรายผล

ความรู้ความเชื่อการใช้ประโยชน์จากสมุนไพร เพื่อเป็นยารักษา รวมถึงตำรับยาของหมอพื้นบ้าน ของ ตำบลรามราช อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม นั้น ได้รวบรวมข้อมูลจากหมอพื้นบ้านจำนวน 3 คน อาชีพหลักคือการทำเกษตร และมีหนึ่งคนที่ประกอบอาชีพหมอพื้นบ้าน และทั้งหมดเป็นเพศชาย หมอพื้นบ้านเหล่านี้ต่างได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้จากบรรพบุรุษ

ทั้งนี้มีการสืบทอดความรู้หลากหลายวิธีด้วยกัน เช่น การจดจำ การติดตามบรรพบุรุษที่ไปให้การรักษาชาวบ้านในชุมชน รวมถึงการจดบันทึกและการศึกษา ส่งเสริมประสบการณ์ด้วยตนเองซึ่งเป็นไปตามการศึกษาของกรุณา จันทุม กัลยารัตน์ กำลังเหลือ. (2560).

ป่าชุมชน ประกอบด้วยความหมายประกอบส่วนในด้านพื้นที่ ขบวนการจัดการ การใช้ประโยชน์ ตามความประสงค์ของชุมชน ส่วนของการพึงพิงประโยชน์

สมุนไพรเพื่อสุขภาพของคนในชุมชน พื้นที่ป่าชุมชนเพื่อใช้ สอยส่วนใหญ่แล้วเป็นการใช้หาพื้นไม้สร้างบ้าน เครื่องใช้ ไม้สอย แหล่งอาหารรวมไปถึงการเก็บสมุนไพร เพื่อการ รักษาดูแลตนเองและชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษา ขององค์การอนามัยโลก (WHO, 1999) ที่พบว่า การใช้ สมุนไพรกำลังเป็นที่นิยมไปทั่วโลกโดยเฉพาะประเทศที่ กำลังพัฒนาในแถบเอเชีย

การศึกษาของ อรทัย เนียมสุวรรณ และคณะ (2555) ที่ทำการสำรวจสมุนไพรที่ใช้บำรุงกำลังจากป่า ชุมชนบ้านทุ่งสูง อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่ สามารถ รวบรวมชนิดพันธุ์พืช ได้ 1,000 พืชสมุนไพรได้ 13 ชนิด สามารถแบ่งตามสรรพคุณการรักษาออกเป็น 7 กลุ่มคือ บำรุงกำลัง บำรุงร่างกาย บำรุงธาตุ บำรุงกำลัง แก้วปูด เมื่อย แก้อ่อนเพลีย และยาอายุวัฒนะ ซึ่งในการศึกษาป่า ชุมชนดงคำเฮือ ตำบลรามราช อำเภอท่าอุเทน จังหวัด นครพนม นี้ก็เช่นเดียวกัน พืชสมุนไพรที่พบ และที่หมอยา พื้นบ้านนำมาปรุงยา จะป็นกลุ่มบำรุง กำลังแก้ปวดเมื่อย และบำรุงเลือด และการศึกษาของ นวพรรษ ผลดี และ วร ชาติ โตแก้ว. (2560). การใช้สมุนไพรของชาวบ้านหินฮาว อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น มีแนวโน้มที่ดีในการใช้ สมุนไพรเพื่อดูแลสุขภาพเบื้องต้น โดยจัดลำดับการใช้ สมุนไพรในการรักษาหรือบรรเทาอาการ ดังนี้ แก้ไข้ตัว ร้อน ลดน้ำตาลในเลือด แก้ท้องเสีย ขับเสมหะ แก้ผื่นคัน แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ ขับปัสสาวะ ขับ ลม เป็นยาระบาย ลด ความดัน รักษาบาดแผล

ภูมิปัญญาของหมอพื้นบ้านเป็นศาสตร์ในการ ดูแลสุขภาพของประชาชนที่อาศัยความเชื่อ ความศรัทธา และอาศัยทรัพยากรในท้องถิ่นเป็นหลัก มีการรักษาทั้ง ภายและใจควบคู่กันไป การรักษาเป็นเรื่องของบุญคุณไม่ เรียกเรื่องการค้า ค่าตอบแทน สิ่งเหล่านี้คือทุนทางสังคม

คำขอบคุณ

งานวิจัยนี้ส่วนหนึ่งได้รับการสนับสนุน งบประมาณจากหมวดเงินอุดหนุนตามแผนปฏิบัติการ ของสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยนครพนม ใน หมวดวิจัยตามโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอัน เนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (อพ.สธ.) มหาวิทยาลัยนครพนม คณะทำงานวิจัยขอขอบคุณ ดร.ประทีป ปัญญาดี (สวน พฤษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ องค์การสวน พฤษศาสตร์ อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่) และ ผู้ช่วย ศาสตราจารย์ ดร.สไว มัธฐมา (มหาวิทยาลัยราชภัฏ อุดรธานี) ที่กรุณาช่วยตรวจสอบชื่อวิทยาศาสตร์ของพันธุ์ พืชที่สำรวจของป่าดงคำเฮือ ตำบลรามราช อำเภอท่า อุเทน จังหวัดนครพนม และจัดทำระบบฐานข้อมูลพืช สมุนไพรจากป่าชุมชน และขอขอบพระคุณในความ ร่วมมือที่ดีจากชุมชนตำบลรามราช อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม ในการดำเนินการวิจัยนี้จนสำเร็จดัง ประสงค์

เอกสารอ้างอิง

- กมลวรรณ เรือนก้อน และฐิติมา บุญมา.(2557). การประเมินมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์ของป่าชุมชน:กรณีศึกษาบ้านนาออก อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน.วิทยานิพนธ์ปริญญาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยนเรศวร
- กรุณา จันทุม กัลยารัตน์ กำลังเหลือ. (2560). การรักษาโรคด้วยสมุนไพรและตำรายาโบราณของหมอพื้นบ้าน. J Med Health Sci Vol. 24 No. 2 August 2017.
- กวิณทร เสถียร นิสาพร วัฒนศัพท์ และ เสวียน เปรมประสิทธิ์. 2555. การใช้ประโยชน์ทรัพยากรพรรณพืชของชุมชนในพื้นที่ เชื้อนสิริกิติ์. วารสารการวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน. 5 (1) :74-90.
- ก่องกานดา ขยามฤต. (2550). ลักษณะประจำวงศ์พรรณไม้-Key Characters of Plant Families. กรุงเทพฯ: อรุณการ พิมพ์.
- เจนจิรา พวงมาลี.(2556). มูลค่าการใช้ประโยชน์ของป่าชุมชนบ้านเขาเขียว ตำบลหัวเขา อำเภอเดิม บางนางบวช จังหวัด สุพรรณบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- ณรงค์ศักดิ์ พิทักษ์ตันสกุล วิลาศ คาภาวณิช และ ประสิทธิ์ มั่นมงคล. (2553). ความหลากหลายพรรณพืชและการใช้ประโยชน์ ด้านพืชอาหารและพืชสมุนไพรในป่าชุมชนเขาเตียน อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา. วารสารวิจัยพืชเขต ร้อน. 3: 59-66.

- เต็ม สมิตินันท์. (2554). ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544= Thai Plant Names. กรุงเทพฯ: สำนักวิชาการป่าไม้ กรมป่าไม้.
- ไทยตำบลดอทคอม. (2551). ข้อมูลตำบล.สืบค้นเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2564
<http://www.thaitambon.com/tambon/480312>
- ธัญญาภรณ์ บุญเสริม. (2550). การประเมินมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์จากการใช้ประโยชน์ของป่าชุมชน บ้านสามขา จังหวัดลำปาง. วิทยาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยแม่โจ้
- นพพรช ผลดี และ วรชาติ โตแก้ว. (2560). ภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรดูแลสุขภาพเบื้องต้นในชุมชนพื้นที่ป่าชุมชนบ้านหินฮาว อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น.รายงานวิจัยหมวดงบอุดหนุนจากงบประมาณแผ่นดินด้านการวิจัย ปีงบประมาณ 2559.มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
- พัฒน์นฤมล เดชชา.(2559). การประเมินมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์ของป่าชุมชน กรณีศึกษาบ้านนาออก อำเภอป่าสัก จังหวัดน่าน. เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ภัทร วาสนา กมลทิพย์ สวรรณเดช สวาท ศิลปประยา และ จิรภรณ์ บุญมาก.2560. บ้านที่ภูมิปัญญา' หมอพื้นบ้าน กรณีหมอ สอย เพชรฤทธิ์ จังหวัดนครพนม. กองการแพทย์พื้นบ้าน กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก.
- ยุทธนา ทองบุญเกื้อ. (2551). ความหลากหลายและการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพร ในวนอุทยานถ้ำเพชร- ถ้ำทอง อำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์. สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 12 (นครสวรรค์) กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช
- สมหญิง สุนทรวงษ์.(2557). ป่าชุมชนกับสังคมไทย . ศูนย์วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า-ประเทศไทย สืบค้นเมื่อ วันที่ 1 กรกฎาคม 2564 จาก
https://archive.recoftc.org/sites/default/files/uploaded_files/2%20%E0%B8%9B%E0%B9%88%E0%B8%B2%E0%B8%8A%E0%B8%B8%E0%B8%A1%E0%B8%8A%E0%B8%99%E0%B8%81%E0%B8%B1%E0%B8%9A%E0%B8%AA%E0%B8%B1%E0%B8%87%E0%B8%84%E0%B8%A1%E0%B9%84%E0%B8%97%E0%B8%A2_%E0%B8%AA%E0%B8%A1%E0%B8%AB%E0%B8%8D%E0%B8%B4%E0%B8%87.pdf
- สุภาวรรณ วงศ์คำจันทร์. (2558). ความหลากหลายทางชีวภาพในป่าชุมชน ตำบลสวนเมี่ยง อำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก. ราชภัฏเพชรบูรณ์สาร. 17(1): 63-74.
- อรทัย เนียมสุวรรณ. (2557). พืชสมุนไพร:ความเชื่อในการเลือกใช้ตามภูมิปัญญาชาวใต้ สืบค้นเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2563 จาก
<http://www.ttmed.psu.ac.th/blog.php?p=144>
- อังคณา อินตา. (2561). คู่มือต้นแบบการสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพ กรณีศึกษาพืชสมุนไพรของป่าชุมชน จังหวัดแม่ฮ่องสอนและน่าน. สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ. หจก.วนิดาการพิมพ์ กทม.
- Keonouchanh, S. (2002). Genetic Analysis of Sows Longevity and Lifetime Productivity in Two Purebred Swine Herds. (MS Thesis, Chulalongkorn University)
- Habibur Rahman, Mizanur Rahman, Mamrul Islam & Sumon Reza (2011): The importance of forests to protect medicinal plants: a case study of Khadimnagar National Park, Bangladesh, International Journal of Biodiversity Science, Ecosystem Services & Management, 7:4, 283-294 (Online).
<https://doi.org/10.1080/21513732.2011.645071>